

(274. 5.)

MEMORIE VAN ANTWOORD.

(Ingezonden bij brief van 24 Februari 1915.)

Ter beantwoording van de beschouwingen, voorkomende in het Voorloopig Verslag betreffende het wetsontwerp, zij het volgende medegedeeld.

Aangezien de punten, ten aanzien waarvan sommige leden zich over de weinig tegemoetkomende houding van den Minister meenden te moeten beklagen, niet met name genoemd worden, kan de ondergeteekende niet anders dan de hoop uitspreken, dat deze Memorie de nadere verklaringen en inlichtingen moge bevatten, welke die leden kunnen bevredigen.

De ondergeteekende waardeert de houding van hen, die, ofschoon de Regeering wijzende op bezwaren, misstanden en fouten, die men meent te hebben opgemerkt, voor eene critische bespreking van haar beleid den tijd nog niet gekomen achten. Toch wil de ondergeteekende niet verzwijgen dat ook de enkele opsomming van al deze zaken in een Voorloopig Verslag onder de tegenwoordige omstandigheden de taak der Regeering buitengewoon verzwaaert. Immers de beantwoording, telkens weer, van tal van detailpunten, die toch niet achterwege kan blijven en die vaak het vragen van inlichtingen aan de troepencommandanten onvermijdelijk maakt, vormt eene wezenlijke belemmering voor de afdoening van het zeer groot aantal zaken, waarmede het Departement van Oorlog thans overladen is.

Het ligt voor de hand, dat gedurende den tijd, waarin het leger gemobiliseerd is, gemakkelijk tal van punten zijn te vinden, waaromtrent meer of minder gegronde aanmerkingen zijn te maken. De ondergeteekende zal ook de laatste zijn om niet te erkennen, dat in vele gevallen anders en beter gehandeld had kunnen of zelfs moeten worden. Maar daarover in de gegeven omstandigheden in den breedte te spreken en te schrijven legt beslag op tijd en werkkraft, die thans voor andere zaken niet dan met groot nadeel gemist kunnen worden.

Overzicht der kosten.

Niet zonder leedwezen heeft ondergeteekende ontwaard, dat het ontbreken van een categorisch overzicht van de kosten sinds het begin der mobilisatie gemaakt, bij verscheidene leden teleurstelling had verwekt. Hij meende de onmogelijkheid om een dergelijk overzicht te geven, voldoende te hebben aangetoond.

Vrees, dat door het ontbreken van de noodige gegevens bij het Departement van Oorlog het niet mogelijk zal zijn om het besteden van de toegestane gelden behoorlijk te controleeren, behoeft geenszins te bestaan. Het instellen van die controle toch wordt wel door den buitengewonen aard en omvang der gedane uitgaven in belangrijke mate vertraagd en zeer zeker ook bemoeilijkt ten gevolge van de ongunstige omstandigheden, waaronder de uitgaven zijn gedaan, doch zij is daardoor in geen enkel opzicht onmogelijk geworden. Wel is waar zijn de administrateurs der korpsen van het leger met werkzaamheden overladen, maar juist dáárom heeft de ondergeteekende gemeend geen drang op hen te mogen uitoefenen en hen dus in den regelmatigen gang van hun arbeid niet te moeten storen.

De taak van deze administrateurs omvat o. m. het onderzoek van de verantwoordingstukken van de verschillende deelen van

het korps en het doen verbeteren van de ontdekte fouten. Het is derhalve in het belang van eene goede controle dat dit onderzoek niet overhaast geschiedt, vooral nu het zeer groote aantal onderdeelen en het tekort aan ervaren administrateurs bij deze onderdeelen mede oorzaak zijn van tal van gebreken in de stukken.

Niet eerder dus dan na dit nauwgezet onderzoek kunnen de korpsadministrateurs hunne verantwoording — kwartaalsgewijze — opmaken en daarna aan het Departement inzenden.

Derhalve niet bij het Departement van Oorlog, doch ten bureele van de korpsadministrateurs zou meer personeel in dienst moeten worden gesteld; voor het onderwerpelijke doel kan van de hulp van accountants, boekhouders en dergelijken geen heil worden verwacht, vermits deze personen, uit den aard der zaak, niet bekend zijn met de bepalingen en voorschriften waarop de verantwoording van gelden en goederen is gegrond. Om die bekendheid te verwerven, zou hun eerst eene speciale opleiding moeten worden gegeven, en voor die opleiding ontbreekt het den betrokken administrateurs ten eenenmale aan tijd en gelegenheid.

De ondergeteekende vertrouwt, dat de leden, die hier aan het woord waren, na kennismaking van het vorenstaande overtuigd zullen zijn dat het verstrekken van meerbedoeld overzicht niet doenlijk was en naar billijkheid niet kon worden gevorderd.

Dat de militaire administratie in het algemeen herziening behoeft, valt niet te ontkennen. Van de ondervinding thans opgedaan, zal zeer zeker te gelegener tijd een nuttig gebruik worden gemaakt.

Optreden van de militaire autoriteiten.

In de onderdeelen des Rijks, waarin de staat van oorlog is afgekondigd, is het militair gezag op grond van art. 15 van de wet van 23 Mei 1899 (*Staatsblad* n°. 128) bevoegd tot de voor de verdediging noodig geachte opruiming.

Bovendien zijn de houten villa's aan de Sandtman- en Nagtglaslaan in het voorterrein der vesting Naarden, waarvan hier meer in het bijzonder sprake is, gelegen binnen den middelbaren verboden kring van de tot die vesting behorende werken. Op dergelijke gebouwen is van toepassing art. 29 der wet van den 21sten December 1853 (*Staatsblad* n°. 128).

Nadat de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, waarvan de vesting Naarden deel uitmaakt, op den 5den Augustus 1914 in staat van oorlog was verklaard, konden dus die villa's, ook op grond van gezegd artikel, „zonder vorm van proces, op last van den militairen commandant weggeruimd worden”. Dit was den eigenaars en bewoners bekend, moest althans aan hen bekend zijn. Nadere kennisgeving behoeft dus niet plaats te hebben. Elke eigenaar of bewoner kon er op verdacht zijn, dat elk oogeblik met de wegruiming een aanvang kon worden gemaakt.

Ten overvloede werd echter aan den avond van 5 Augustus als waarschuwing de volgende bekendmaking te Naarden aangeplakt:

„Aan de Burgerij wordt bekend gemaakt, dat het voorterrein van Naarden moet worden opgeruimd, steenen gebouwen zullen voorloopig blijven staan.

Evenwel worden de bewoners of gebruikers gewaarschuwd, dat opruiming dezer gebouwen wellicht binnenkort zal geschieden.”

Deze bekendmaking bevatte dus niet anders dan eene mededeeling dat van de wettelijke bevoegdheid zou worden gebruik gemaakt, met uitzondering nochtans, voorloopig, ten aanzien van de steenen gebouwen. De bewoners of gebruikers van deze gebouwen verkregen daardoor de zekerheid dat voorshands aan hunne huizen de hand des sloopers nog niet zou raken.

De bewoners der houten gebouwen stonden voor de keuze dadelijk hunne huizen te ontruimen, dan wel alles voor eene spoedige ontruiming gereed te maken en af te wachten tot men feitelijk met de wegruiming een aanvang zou maken.

Van een bevel, laat staan van *dwang* tot dadelijke, overhaaste ontruiming is geen sprake geweest. Wanneer de be-

Aanvull. en verhooging v. h. VIIIste hoofdst. der Staatsbegrooting v. h. dienstjaar 1915. (Buitengewoon krediet.)

woners, die dit wel hebben gedaan, zich de moeite hadden gegeven zich des morgens van den 6den Augustus tot den burgemeester te wenden, dan wel tot den militairen commandant met de vraag of de waarschuwing in dien zin moest worden opgevat, dat zij op staanden voet hunne woning moesten ont-ruimen, dan zou hun waarschijnlijk een geruststellend antwoord zijn gegeven.

Inderdaad zijn eenige houten gebouwen in het voorterrein weggeruimd. Dat men hiermede niet is voortgegaan is geenszins daaraan te wijten, dat „de autoriteiten achteraf hebben ingezien, dat al te voorbarig tot alarmeerende maatregelen is overgegaan”, gelijk in het adres van den heer A. VAN DIEREN wordt verondersteld. Het was eenvoudig het gevolg van de inmiddels veranderde omstandigheden, waardoor het gevaar voor oorlog voor ons land niet meer zoo onmiddellijk dreigend scheen.

Inkwartiering en vordering.

Het bedrag van 20 cent voor huisvesting van een militair beneden den rang van officier is niet te laag. Onder het hoofd „Verkeerde besteding van gelden” doet trouwens het Voorloopig Verslag in de derde alinea juist de tegenovergestelde klacht hooren. De onjuistheid daarvan zal hierna worden aangetoond.

Wanneer de kwartiergever slechts een gedeelte geeft van hetgeen hij op grond van het besluit tot uitvoering van de Inkwartieringswet zou moeten leveren, bestaat uit den aard der zaak geen recht op de volle schadeloosstelling.

Uit een en ander volgt, dat ieder geval op zich zelf moet worden beschouwd. De artt. 10, 11 en 12 van genoemd besluit moeten den weg aanwijzen, die de billijkheid van de schadeloosstellingen waarborgt.

Om van advies te dienen nopens de schadevergoedingen, die ten gevolge van de — in verband met de tijdsomstandigheden — bereids getroffen of nog te treffen maatregelen even tueel zullen moeten worden toegekend op grond van de Ont-eigeningswet, van de militaire Inundatiewet en van de wet op den staat van oorlog en den staat van beleg, zijn in de verschillende liniën en stellingen, waar zulks noodig werd geacht, door de commandanten schadecommissies benoemd, terwijl door den ondergeteekende eene centrale schadecommissie is aangewezen.

Met den ter zake te verrichten zeer omvangrijken arbeid, wordt zooveel mogelijk spoed betracht.

Het deskundig element ten aanzien van land- en tuinbouw is in de commissiën voldoende vertegenwoordigd.

Verkeerd besteden van gelden.

In het bedoelde huisje te Eersel werd tusschen 13 Augustus en 2 October voor de legering van personeel 15 tot 20 cent per man betaald. In verband met de afwisselende sterkte werd in dat tijdvak in het geheel een bedrag van ruim f 250 voor die legering in rekening gebracht.

De stoomtimmerfabriek te Eindhoven, in het Voorloopig Verslag bedoeld, waarin ongeveer 2 compagnieën zijn gelegerd, is een hecht, modern, centraal verwarmd gebouw, voorzien van brandtrap, brandkranen en slangen en andere brandblusch-middelen. Door den eigenaar zijn ten gerieve van de troepen verschillende voorzieningen getroffen, als het aanbrengen van gasleiding, waterleiding, beddezakken, het inrichten van een waschlokaal, van privaten, urinoirs, keukens, provisiekamers, bureelen, wachtlokaal, arrestlokalen. Hiervoor heeft hij niet meer genoten dan 20 cent per aanwezigen man en per dag, terwijl hij bovendien een deel van zijn bedrijf heeft moeten stop zetten. Inderdaad is deze vergoeding hier dan ook niet e hoog, als men tevens bedenkt, dat de kans bestond, dat de troepen elken dag konden vertrekken, dat hij voor zijn bedrijf van de hiervoren genoemde voorzieningen geen nut kan trekken en dat het gebouw bij een zoo groot aantal bewoners onvermijdelijk schade lijdt.

Voor het bureau van den commandant der Stelling van Amsterdam wordt f 47 per dag of f 1410 per maand betaald.

De enkele automobielen die voor f 40 per dag waren gehuurd, zijn reeds lang afgeschaft.

Voor zoover thans nog automobielen in huur zijn, wordt daarvoor een billijke prijs betaald.

Gehuurde automobielen zijn nog in gebruik naast de gevorderde, omdat in de behoefte bij de verschillende staven niet kan worden voorzien door het Vrijwillig Militair Automobielenkorps. In die behoefte kan niet door gevorderde automobielen worden voorzien, omdat het noodzakelijk technisch toezicht zou ontbreken. Voor het huren van automobielen bestaan geen vaste regels; de voorwaarden regelen zich uiteraard naar de plaatselijke omstandigheden en den termijn waarvoor de huur plaats heeft. Wat de vordering van automobielen betreft, zij verwezen naar het daaromtrent medegedeelde in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer nopens de Oorlogsbegrooting voor 1915 (Gedrukte Stukken 1914—1915—2, n°. 75a).

De dienstvoorwaarden van de leden van het Vrijwillig Militair Automobielenkorps zijn vastgesteld bij Koninklijk besluit van 3 Juni 1913 n°. 51 (*Recueil Militair* bladz. 1035). Zij ontvingen eene dagelijksche toelage van f 5, welke, nadat zij te laag was gebleken, gebracht is op f 10. Voorts worden banden, benzine, olie en carbid hun van Rijkswegen verstrekt.

De ondergeteekende weerspreekt de bewering dat in Brabant zooveel auto's onbruikbaar zouden zijn geworden wegens gebrek aan zorgvuldige behandeling; er is geen grond om te twijfelen aan de technische bekwaamheid van het betrokken personeel. Van eene keuring van alle auto's in een gedeelte van de Stelling van Amsterdam in het aangegeven verband is den ondergeteekende dan ook niets bekend.

Het onderzoek van de voorwaarden, waarop de huur-overeenkomsten met eigenaars van schepen en stoombooten zijn gesloten, is vertraagd door onvolledigheid der aanvankelijk verstrekte gegevens.

Voorloopig kan slechts worden medegedeeld, dat vele huur-prijzen zijn verlaagd en verscheidene huurovereenkomsten zijn opgezegd.

De in het begin van Augustus 1914 getroffen regeling betreffende de aan de officieren van het Nederlandsch-Indische leger toe te kennen toelagen is bij Koninklijk besluit van 25 Januari 1915 n°. 40 met ingang van 1 Februari d. a. v. ingetrokken.

Volgens de thans van kracht zijnde regeling genieten bedoelde officieren onderscheidenlijk f 6, f 5 en f 4 per dag, naarmate zij den rang bekleeden van opper-, hoofd- of subaltern officier.

Tot goed begrip diene, dat deze toelagen de belooning vormen voor de door die officieren te bewijzen diensten; die toelagen genieten zij nl. boven het hun toekomend verlofstraktement.

Behalve de hiervoren vermelde toelagen genieten de bedoelde officieren, gerekend van 1 Februari 1915, dezelfde verblijftoelagen, welke door hunne collega's van het Nederlandsche leger worden genoten.

Het brood voor het interneeringskamp te Harderwijk is, de omstandigheden in aanmerking genomen, niet te hoog in prijs geweest. Gemiddeld is nog niet 15,5 cent per K.G. brood betaald. hieronder begrepen de vrachtvrije toezending naar het ongeveer 3,5 K. M. verwijderde kamp. Het is niet doenlijk eene opgaaf van de broodprijzen te geven op al de door de troepen bezette plaatsen. Zij zijn alle beneden den door den Opperbevelhebber vastgestelden maximum prijs (laatstelijk 15,5 cent per K.G.).

Onder de tegenwoordige zeer wisselvallige omstandigheden is het niet mogelijk, contracten volgens algemeene voorwaarden voor levering van meel en aardappelen af te sluiten, al zal men zich zooveel mogelijk trachten te houden aan de voor vredestijd geldende bepalingen.

Met betrekking tot het gebeurde te 's Hertogenbosch diene het volgende. De eenheidsverpakking van de levensmiddelen is zoodanig, dat slechts bij uitzondering door den troep juist zooveel wordt ontvangen, als de hoeveelheid, waarop die troep

in verband met de sterkte der menage recht heeft. Zoo bijv. wordt het brood verstrekt uitsluitend in zakken van 40 stuks. Bedraagt de sterkte van eene compagnie bijv. 250 man, dan blijven van de 7×40 brooden welke zijn ontvangen 30 stuks over. Die 30 brooden komen in mindering van de behoefte voor den volgenden dag.

Op overeenkomstige wijze geschiedt een en ander met de overige levensmiddelen. Wat op deze wijze overblijft, wordt bij de eerstvolgende gelegenheid genuttigd. Van opruimen van belangrijke hoeveelheden levensmiddelen is geen sprake. Dagelijks worden niet meer levensmiddelen bereid dan voor de sterkte noodig zijn, zoodat slechts kleine hoeveelheden overblijven.

In de behoefte aan chauffeurs voor de automobieltreinen werd voorzien door tijdelijke indienstneming van *niet dienstplichtig* personeel, dat met het oog op de erkenning als militair eene vrijwillige verbintenis bij den landstorm mocht sluiten. Deze maatregel had de strekking om onmiddellijk de beschikking te krijgen over goede bestuurders, waarvan bovendien een groot deel bleef rijden op de gevorderde auto's, welke zij reeds in particulieren dienst hadden bereden.

Het streven naar bezuiniging heeft er toe geleid, de in tijdelijken dienst zijnde chauffeurs en reparateurs geleidelijk te vervangen door *landweerplichtig* personeel, naargelang de gelegenheid zich daartoe aanbiedt.

Met het oog op evenbedoelde vervanging werd een aantal *landweerplichtigen* bij den dienst der automobieltreinen gedetacheerd, ten einde openvallende plaatsen onmiddellijk te kunnen aanvullen.

Tijdens den overgangstoestand komt het voor, dat landweerplichtigen de diensten van geleider verrichten. Daar zij niet alleen chauffeur, maar ook landweersoldaat zijn, valt hier tegen niets in te brengen. Eene extra belooning is aan vorenbedoelde landweerplichtigen nimmer in uitzicht gesteld en wordt in het algemeen ook niet noodig geacht, omdat de dienst bij de automobieltreinen niet zwaarder is dan bij de overige wapens en diensten. Bij eene vergelijking van de inkomsten van landweer- en vrijwillige landstorm-chauffeurs (reparateurs) mag niet uit het oog worden verloren, dat de positie van beide categorieën zeer uiteenlopend is.

Het is geen schrielheid, maar eene logische aanwending van beschikbare krachten, wanneer — zonder aanstonds met eene extra belooning gereed te staan — van de kennis en geschiktheid van in dienst zijnde militairen partij wordt getrokken om zoodanige door den dienst gevorderde werkzaamheden te verrichten als waarvoor zij door hun aanleg en bruikbaarheid zijn aangewezen.

Wanneer aan den soldaat in het belang der verdediging des lands of van de bruikbaarheid van den troep zulke werkzaamheden worden opgedragen in denzelfden tijd dat anderen den eigenlijken troependienst verrichten, dan heeft hij dit eenvoudig als een onderdeel van den dienst te beschouwen.

Iets anders wordt het, wanneer het betreft het verrichten van diensten waarvoor in de organisatie van de korpsen bepaalde *vakwerklieden* zijn opgenomen en voor welke verrichting van den man meer dan zijn gewone dienstdienst, maar vooral meer verantwoordelijkheid gevorderd wordt.

Voor dezulken is dan ook reeds sedert 1 Augustus 1914 eene algemeene regeling in werking als waarnaar in het Voorloopig Verslag gevraagd wordt.

Voor elken dag n.l., dat de soldaat (vrijwilliger of dienstplichtige) tijdens de mobilisatie belast wordt met de werkzaamheden van militair geweermaker, zwaardveger, hoefsmid, timmerman, schoenmaker, kleermaker, zadelmaker en dergelijke kan hem eene buitengewone soldijverhooging van f. 0,50 en voor elken dag dat hij bij *die* werkzaamheden tot *hulp* is aangewezen, een van f. 0,35 worden toegekend.

Aan voorschreven bepaling wordt in ieder geval, dat er toe leidt, uitvoering gegeven.

Het militaire traktement van de onder de wapenen zich bevindende commiezen der telegraphie of der posterijen en

telegraphie, tevens reserve-luitenants of vaandrigs bij het regiment genie-troepen, wordt ten volle uitbetaald. Vermoedelijk betreft de klacht dus de geheele of gedeeltelijke inhouding van het burgerlijk traktement, welke geschiedt krachtens het Koninklijk besluit van 30 September 1914 (*Staatsblad* n°. 467). De daarin vervatte regeling is voor alle burgerlijke ambtenaren, die niet voor eerste oefening onder de wapenen zijn, gelijk en was in 's Lands belang noodzakelijk.

Schadeloosstelling der spoorwegmaatschappijen.

Hoewel voor een belangrijk deel reeds overeenstemming is verkregen, zijn de onderhandelingen met de spoorwegmaatschappijen omtrent de schadeloosstelling, die ingevolge art. 50 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) noodig zal zijn, nog niet afgevoerd.

Eene overeenkomst, houdende vaststelling van de algemeene grondslagen voor de bepaling van de schadeloosstelling, was nog niet tot stand gekomen.

Geneeskundige dienst.

Bij het onderzoek naar het sterfgeval van den milicien ODINK is gebleken, dat den geneeskundigen dienst geen verwijt kan treffen over onvoldoende zorg voor de verpleging van dezen patiënt.

Door een gebrek aan de automobiel, waarmede de des nachts opgeroepen officier van gezondheid zou worden vervoerd, is diens komst aan het hospitaal vertraagd, hoewel zulks van niet den minsten invloed op de behandeling van den patiënt is geweest, vermits daartoe per telefoon onverwijld instructies waren gegeven.

Intusschen vertoefte thans ook des nachts een officier van gezondheid in het militair hospitaal alhier, gelijk reeds van af 12 Augustus 1914 in dat te Utrecht geschiedt.

Het in laatstgenoemd hospitaal voorkomend geval was niet van spoedeischenden aard, zooals den officier van gezondheid der week per telefoon was medegedeeld. Deze was nochtans kort daarna in het hospitaal aanwezig.

Ten behoeve van den hospitaaldienst en van de interneerings-depôts *zijn* alreeds officieren van gezondheid tijdelijk aan het veldleger onttrokken, totdat hunne aanwezigheid te velde weder noodig wordt. Hiermede is zoo ver gegaan als mogelijk was.

Gebrek aan verplegers (hospitaalsoldaten) bestaat niet, zoodat — ook om der gevolgen wille — geen termen werden aanwezig geacht tot inwilliging van enkele ingekomen verzoeken van beroepsverplegers, die als gewoon militair dienden, om bij den geneeskundigen dienst te worden te werk gesteld.

Het was den ondergeteekende niet bekend dat er semi-artsen zijn, die als gewoon militair dienst doen. Wanneer zij zich bekend maken, zal overwogen kunnen worden, of zij bij den geneeskundigen dienst te werk gesteld kunnen worden.

Ondanks het feit, dat tal van ambtelooze geneeskundigen, zooals gepensioneerde officieren van gezondheid, wederom aan den dienst van het leger zijn verbonden, kan de hulp van de reserve-officieren van gezondheid daarbij niet worden gemist.

Het aangegeven middel kan dus niet strekken om aan het ongerief ten plattelande te gemoet te komen.

Hetgeen omtrent de positie der tijdelijke militaire tandartsen wordt medegedeeld is juist. Op dit oogenblik laten de bestaande bepalingen nog niet toe eene andere gedragslijn te volgen. Intusschen wordt overwogen op welke wijze aan deze titularissen het behoud van hun tijdelijken rang kan worden verzekerd ook nadat zij met groot verlof zullen zijn vertrokken. Vergoeding voor uitrusting is aan hen toegekend. Omtrent pensioens-aanspraken voor hunne eventueel na te laten betrekkingen zal het advies van den Militairen Pensioenraad worden ingewonnen.

Veldpredikers.

Het geval te Valkenswaard heeft zich als volgt toegedragen: Op den 24 November a.p. zou door den veldprediker te 11.30

v.m. eene godsdienstoefening gehouden worden. Bij het aantreden van eene der compagnieën in den morgen werden door den reserve-eerste-luitenant waarnemend compagniescommandant en door een tweede-luitenant der compagnie de manschappen voorgeroepen, die de godsdienstoefening wenschten bij te wonen. Terwijl de compagnie dien dag een marsch moest maken, zouden deze manschappen voor en na de godsdienst-oefening afzonderlijk worden geoefend.

Naar de meening van beide officieren bevonden zich onder hen, die voorkwamen, verscheidenen, die in gewone omstandigheden nooit de kerk bezoeken. Op dien grond veronderstellende dat het doel dezer manschappen was, zich aan den door de compagnie te houden marsch te onttrekken, en daarover verantwoordigd, lieten deze officieren zich verleiden tot het gebruiken van inderdaad ongepaste uitdrukkingen, waaraan een van hen (de tweede-luitenant) het bezigen van vloeken paarde.

Daarna is met hen, die de godsdienstoefening wenschten bij te wonen, gedurende eenigen tijd stram geëxerceerd. Na de oefening is werkelijk een milicien flauw gevallen; of dit aan vernoeidheid, dan wel aan diens bekende zenuwachtigheid is toe te schrijven kan niet worden uitgemaakt. Hij is spoedig weer bijgekomen.

De beide luitenants hebben voor hunne weinig tactvolle houding eene berisping ontvangen, terwijl aan dengene, die zich aan vloeken had schuldig gemaakt, ernstig misnoegen is te kennen gegeven.

Voeding, huisvesting, kleeding en ligging.

De klacht over de qualiteit van het vleesch te Beemster is bij onderzoek ongegrond bevonden.

In de kazerne Promers te Naarden zijn verschillende lokalen zwaarder belegd dan in gewone omstandigheden. Zoo worden thans kamers, die in gewone tijden door 30 man worden bewoond, door hoogstens 42 (niet 50 à 60) man ingenomen. De ruimte in deze 25 M. lange kamers is voor dat aantal zeer voldoende, en van overbelasting is geen sprake. De lokalen, die in gewone tijden voor 6 à 8 onderofficieren zijn bestemd, zijn in twee deelen gesplitst: de eene helft dient tot slaap-, de andere tot zitkamer. Deze twee vertrekken worden thans te zamen bewoond door 24 manschappen. De ruimte is voor deze belegging alleszins voldoende. De onjuistheid van de bewering, dat de manschappen *allen* op stroozakken zouden slapen, die vóór 1 Augustus waren gebruikt, springt terstond in het oog, wanneer men nagaat, dat de sterkte aan personeel vóór 1 Augustus niet is te vergelijken met die welke thans onder de wapenen is. Vuile en defecte stroozakken worden vervangen. De logiestoestanden te Tilburg zijn voor de tegenwoordige omstandigheden in elk opzicht bevredigend. Voor zoover nog troepen op stroo zijn gelegerd, wordt dit geregeld ververscht.

In elk der schansen 1, 3 en 4 te Naarden moet een zeer kleine wacht, die elke 24 uur wordt afgelost, zich tevreden stellen met het verblijf in een gedekt onderkomen, dat zeer veel ruimte aanbiedt en waarin de niet in dienst zijnde manschappen op hun gemak kunnen zitten en liggen.

Het ten behoeve van deze wachten bouwen van een paar kleine loodsen ware geldverspilling; hiertoe zal niet worden overgegaan.

Te Zutphen is, toen het koudere jaargetijde naderde en in verwarming moest worden voorzien, in beginsel aangenomen, dat in elk gebouw, als kazerne gebruikt, minstens één verwarmd vertrek moest zijn.

Dit is ook in het z.g. Burgerweeshuis het geval.

Op de slaapkamers der manschappen wordt niet gestookt. Er is echter een groot verwarmd vertrek, dat tot dagverblijf en cantine dient. De legering is voor de tegenwoordige omstandigheden zeer voldoende; den bataljonscommandant zijn dan ook nimmer klachten ter oore gekomen.

De huisvesting der troepen te Scheveningen is voldoende, terwijl al het mogelijke wordt verricht om in het belang der gezondheid en zindelijkheid het onontbeerlijke te verschaffen.

In alle lokalen (dus *niet* per school) en op alle gangen (uitgezonderd op de gangen der hulpscholen) is eene kraan der waterleiding, terwijl bij de kraan op de gangen een groote bak nog extra gelegenheid tot reinigen biedt. Voor ééne compagnie is een afzonderlijk waschlokaal aanwezig; voor de andere onderdeelen van het bataljon zullen door de zorg der gemeente meer waschgelegenheden worden gemaakt.

Troepen, die van standplaats veranderen, kunnen slechts dan hun eigen dekens medenemen, wanneer zij in de te verlaten of de nieuwe kantonnementen niet door de zorg van de ingezetenen of de gemeenten van dekens zijn of worden voorzien en wanneer ook overigens tegen het medevoeren geen overwegende bezwaren bestaan.

Door voldoende zorg te besteden aan uitkloppen en luchten van de dekens kan aan redelijke eischen van hygiëne worden voldaan.

De ondergeteekende meende, dat het van algemeene bekendheid was, dat de invoering van de grijze uniformkleeding geen andere bedoeling had dan daaraan de meest doelmatige „veld”-kleur te geven. Of het wenschelijk is alsnog verandering te brengen in de kleur der uitmonstering bij sommige korpsen, zal nader worden overwogen.

Tot het dragen van beenwindsels werd bereids vergunning gegeven, zooals in de betreffende noot in het Voorloopig Verslag is aangegeven.

De blauwe kleeding kan niet grijs worden geveerd. Zij kan wel ten naaste bij tot die tint worden ontleurd; doch vroegere proeven in dien zin hebben bewezen, dat de kleeding door die bewerking ernstig lijdt. Thans zou de bewerking bovendien onuitvoerbaar zijn, omdat de man zijne bovenkleeding niet kan missen.

Aan de lichting 1915 is, evenals aan alle andere lichtingen, gedragen, maar natuurlijk grondig gereinigd, ondergoed verstrekt. Evenmin als vroeger zijn hiervan thans ernstige bezwaren ondervonden. Toch zal het voor deze lichting slechts in zeer geringe mate het geval zijn geweest, omdat de voorraad in de kleedingskamers wel zoo goed als geheel door de gemobiliseerde lichtingen in gebruik zal zijn genomen.

Gebruik van onderwijsinrichtingen voor militaire doeleinden.

Het gebruik van scholen voor militaire doeleinden is gaandeweg reeds belangrijk beperkt; een onderzoek is gaande in alle plaatsen, waar militairen gelegerd zijn, om na te gaan, hoever men thans in deze richting gevorderd is. Dit onderzoek, waarbij vele militaire autoriteiten gemoeid zijn, is nog niet afgelopen. Er zal worden gedaan wat mogelijk is om aan ondervonden bezwaren te gemoet te komen. Wat betreft de school te Vianen: van de nieuwe school aldaar is slechts een deel, door eene gang van het andere deel afgescheiden, voor hospitaal in gebruik. Door de betrokken autoriteiten zijn alle ter plaatse beschikbare localiteiten bezocht, doch geen enkele kon uit het oogpunt van hygiëne, indeeling en ligging voor hospitaal in aanmerking komen, zoodat de lokalen der school, die thans in gebruik zijn, als militair hospitaal niet gemist kunnen worden.

Verloven en avondpermissiën.

Bij de troepen te Baarle-Nassau wordt steeds aan de regeling betreffende de periodieke verloven, vastgesteld door den Opperbevelhebber van land- en zeemacht, nauwgezet de hand gehouden.

Een extra verlofdag voor buitengewone omstandigheden wordt in het algemeen niet afgetrokken van de normaal toekomende verlofdagen. Alleen wanneer er eene bepaalde reden bestaat dit wel te doen, wordt zulks bij het verlenen van het extra verlof bepaald.

Volgens het Reglement van Krijgstucht kan de straf van kwartierarrest aan soldaten worden opgelegd ten hoogste gedurende eene maand. Commandanten, die van 2 weken tot 30 dagen kwartierarrest opleggen, overschrijden dus hunne bevoegdheid niet, indien zoodanige straf wordt opgelegd. Onder-

geteekende kan dan ook ten deze niet door het stellen van algemeene regelen ingrijpen.

De straf te onderbreken om den delinquent gelegenheid te geven met verlof te gaan, zou ondergeteekende in hooge mate strijdig achten met juiste begrippen van tucht. Ieder militair weet, dat door zich schuldig te maken aan eenig feit waarop straf is gesteld, hij zich blootstelt aan de kans zijn verlof te verliezen. Al moge *inhouding* van verlof *als straf* ongeoorloofd zijn, zoo moet toch het vooruitzicht op verlof als eene aansporing worden beschouwd deze gunst te verdienen en zich van strafbare feiten te onthouden.

Dat het aangehaalde „stelsel” in Zwitserland wordt toegepast, is den ondergeteekende niet bekend, maar ook indien het aldaar bestaat is zulks voor hem geen reden dat „stelsel” hier te lande in te voeren, waardoor aan de commandanten een waarlijk niet overbodig tuchtmiddel zou ontvallen.

Landweermannen, leden van den gemeenteraad, kunnen raadszittingen alleen dan bijwonen, wanneer deze plaats vinden tijdens hunne normale verloven of wel in hunne dienstvrije uren, indien hunne militaire standplaats binnen hunne gemeente is gelegen.

Met „verlofpassen” worden waarschijnlijk bedoeld vrijbiljetten voor vervoer per spoor. Deze zijn sedert 1 Januari 1915 afgeschaft en vervangen door gewone vervoerbewijzen, die gratis worden verstrekt. Deze worden na afloop der reis ingenomen, evenals trouwens met de vrijbiljetten het geval was. Tegen vervalsching van data e. d. kan dit niet baten.

Voor elk der verschillende legeringsplaatsen, tot de Iste divisie behorende, is een rayon vastgesteld, waarbinnen de militairen buiten dienst zich vrij mogen bewegen. Dit rayon is gesteld op 10 K.M. in dier voege, dat oorden, welke op geringen afstand daarbuiten zouden vallen daarin worden begrepen, doch met dien verstande, dat eene andere legeringsplaats daarin niet opgenomen wordt. Deze regeling, welke getroffen is in het belang van de goede orde in de verschillende legeringsplaatsen en ook om het spoorwegvervoer van militairen te beperken tot hen, die met verlof gaan of daarvan terugkeeren, heeft tot dusverre tot geen bezwaar aanleiding gegeven. Verlof tot behartiging van zaken wordt ingevolge de daarvoor vastgestelde regeling verleend.

Van eene minder vrijgevege regeling ten aanzien van het verlenen van avondpermissien aan de bezettingen der forten in de Stelling van Amsterdam is den commandant dier stelling niets bekend. Indien nadere aanwijzingen worden gegeven omtrent de forten, waar zoodanige minder vrijgevege regeling zou zijn getroffen, zal een nader onderzoek ter zake worden ingesteld.

Straffen.

Het is onjuist dat te Woerden een milicien-korporaal is gestraft met zes dagen provoost, wijl hij wat familiaar naar een sergeant vroeg, dien hij niet bij zijn rang, maar bij zijn naam noemde.

Wellicht is het ontstaan van dit gerucht te zoeken in eene straf van zes dagen provoost, opgelegd aan een milicien-korporaal, wegens „zeer indisciplinair gedrag en niet onmiddellijk opvolgen van een gegeven bevel”, welke straf hem door zijn compagniescommandant werd opgelegd, na bekomen autorisatie van den korpscommandant. Beklag bij den Krijgsraad is door den gestrafte niet ingediend.

Van eene „onrechtmatige” wijze van optreden door een bataljonscommandant te Nederweert is bij het ter zake gehouden onderzoek niets gebleken: voor militairen, die vermeenen onrechtmatig te zijn gestraft, staat de weg open zich daarover op de voorgeschreven wijze te beklagen.

Kaderopleiding. Reservekader.

Aanvankelijk moest de kaderopleiding worden stop gezet, omdat in het gemobiliseerde leger alle aandacht gevestigd moest worden op de oefening van den troep in zijn geheel.

Nadien is de kaderopleiding met kracht ter hand genomen met het gevolg, dat reeds een belangrijk aantal gegradueerden is aangesteld. In die richting wordt voortgewerkt.

Het zal geen betoog behoeven, dat het theoretisch gedeelte dezer opleiding niet kon worden geregeld als in gewone tijden gebruikelijk is, doch hiertegenover staat het voordeel, dat de gemobiliseerde troepenmacht eene buitengewone gelegenheid biedt voor practische vorming, waarvan een ruim gebruik is en nog wordt gemaakt.

Eene regeling nopens de opleiding der korporaals van het Instructie-Bataljon tot sergeant is in overweging.

Aan kaderreservisten wordt de gelegenheid geboden een hooger rang te behalen, zij het dan ook niet binnen de tijdvakken, waarin zij onder normale omstandigheden bevordering zouden kunnen maken.

Soldijen en toelagen. Militaire hoefsmeden.

De landweerplichtige sergeanten ontvangen niet de toelage voor woninghuur, zooals die genoten wordt door de vrijwillig dienende militairen als zij na een bepaald aantal jaren dienst in hun rang de toestemming tot het aangaan van een huwelijk hebben verkregen. Gehuwde ongegradueerde dienstplichtigen hebben die toelage trouwens ook niet.

Tegenover de woningtoelage voor het gehuwde vrijwillige kader staat voor de dienstplichtigen (gegradueerden en ongegradueerden) e. g. de geldelijke vergoeding ten behoeve van het gezin voortvloeiende uit de Militie- en Landweerbetten.

Een maatregel werd genomen om te voorkomen dat de hoefsmeden bij de verrekening aan inkomsten zouden achteruitgaan.

Gebruik van vrijen tijd.

Voor wat betreft het standpunt door ondergeteekende ingenomen ten opzichte van de Militaire Tehuizen, schaarst hij zich geheel aan de zijde der in de tweede plaats aan het woord zijnde leden.

Voor den uitgesproken twijfel aan de meest mogelijke medewerking der militaire chefs bestaat, waar deze in het algemeen wordt geuit, naar het gevoelen van ondergeteekende geen redelijke grond. Mocht die medewerking in bepaalde gevallen te wenschen overgelaten hebben, dan zou het overweging verdienen die gevallen nauwkeurig kenbaar te maken, opdat een onderzoek zou kunnen worden ingesteld en, indien de behoefte daaraan mocht blijken, verbetering kan worden aangebracht.

Men verlieze echter niet uit het oog, dat niet *ontwikkeling en ontspanning* de hoofdzak is voor de gemobiliseerde troepen, maar dat allereerst aan de eischen van den militairen dienst moet worden voldaan. Al is tegemoetkoming aan eerstgenoemde belangen niet uit te sluiten, men wachte zich er voor te trachten de verhouding om te keeren en de belangen van militaire oefening en dienstpraestatie op den achtergrond te dringen.

Vrijheid van lectuur.

Ware de *Soldatencourant* een bestaand blad van bepaalde richting geweest, dan zou inderdaad aanleiding gevonden kunnen zijn voor de meening, dat in 's Ministers standpunt eene bevoorrechtiging gelegen is. Nu echter de uitgaaf niet anders is dan een van de vele maatregelen, die van particuliere zijde genomen worden ten bate van het gemobiliseerde leger, bestaat er geen reden om van Regeeringswege ook dezen maatregel niet als zoovele andere te steunen. Dat door de uitgaaf van de *Soldatencourant* wellicht eenige concurrentie aan eenig bestaand dagblad zou worden aangedaan, was geen reden om den bedoelden steun achterwege te laten.

Ten aanzien van *Het Volk* verwijst de ondergeteekende naar zijn vroeger uiteengezet standpunt.

Dienst op Zondagen.

De dienst op Zondagen is reeds tot het onvermijdelijke teruggebracht. Gelegenheid tot het bijwonen van godsdienst-oefeningen wordt zooveel mogelijk gegeven aan een ieder, die

niet bepaaldelijk door noodzakelijke diensten verhinderd is. Van *staken* van den dienst op Zondagen of stop zetten in de ochtenduren kan geen sprake zijn. Niet alleen moeten eenige onmisbare inwendige en garnizoensdiensten ook op Zondag doorgaan, maar het is toch wel duidelijk dat de bewaking van onze grenzen tegen overschrijding van langs onze geheele oost- en zuidgrens gelegerde vreemde militairen, tot handhaving onzer onzijdigheid en verzekering van de veiligheid van den Staat, geen oogenblik mag onderbroken worden. Evenmin mag worden nagelaten de dienst tot bestrijding van den smokkelhandel, noch de bewakings- en uitkijkdienst langs de kusten, noch de bewakingsdienst bij sommige belangrijke punten, in interneeringsdepots en meer andere. Het verzoek van Deputaten der Gereformeerde Kerken voor de geestelijke belangen der militairen kon dan ook niet worden ingewilligd, omdat het gedurende den Zaterdag- en den Zondagnacht zou leiden tot de afwezigheid van een aanzienlijk grooter aantal militairen buiten de kwartieren en kantonnementen dan thans ingevolge de bestaande verlofsregeling het geval is. Een maatregel als door genoemde Deputaten gewenscht moge in vollen vrede kunnen worden toegelaten, in dezen tijd van oorlogsgevaar zou hij onverantwoordelijk zijn.

Onbehoorlijk gedrag. Drankmisbruik.

Tegen onbehoorlijk gedrag wordt zoo krachtig mogelijk opgetreden. De uitdrukking „anti-militaristische en zedenkwetsende liederen” is ontleend aan het Voorloopig Verslag der Kamer over de Oorlogsbegroting (Gedr. Stukken Zitting 1914—1915, 2, N°. 14, bladz. 17). Er bestond voor ondergeteekende geen aanleiding bij de beantwoording der gemaakte opmerking deze uitdrukking te rectificeren. Inderdaad zijn anti-militaristische liederen en zedenkwetsende liederen naar hunne strekking te onderscheiden. Voor den goeden geest der troepen zijn zij echter beide verderfelijik; zij moeten met gelijke strengheid worden geweerd.

Dat drankmisbruik onder de troepen hier en daar groote afmetingen zou hebben aangenomen, is ondergeteekende niet gebleken. Met nadere nauwkeurige opgaven van de plaatsen, waar en de korpsen waarbij dit het geval is, zouden de leden, die hier aan het woord zijn, ondergeteekende verplichten. Op vage en ongestaafde uitdrukkingen kan geen onderzoek worden ingesteld. Wel kan verklaard worden dat in het leger het drankmisbruik — waar dit nog mocht voorkomen — krachtig wordt tegengegaan.

Ongeluk te Rijswijk.

Naar de meening van den ondergeteekende is er geen aanleiding om te bevorderen dat aan de weduwe van den bij eene nachtelijke oefening omgekomen landweerplichtige een hooger pensioen worde verleend dan het haar wettelijk toegekende. Het uitkeeren van eene gratificatie boven dat pensioen zou niet anders wezen dan het corrigeren van de wet.

Vergoedingen aan gezinnen.

In afwijking van hetgeen veelal elders geschiedt, komt in ons land de kostwinnersvergoeding tot haar volle bedrag ten laste van het Rijk. Deze regeling sluit reeds de gedachte aan schrielheid bij de burgemeesters uit. De ervaring heeft dan ook voldoende in het licht gesteld, dat de toegekende bedragen over het algemeen reeds van den aanvang voldoende waren. Dat niettemin de burgemeesters ook de belangen van de schatkist in het oog hielden, valt te roemen.

Mede is het verklaarbaar, dat zoowel het aantal van hen, die vergoeding bekomen, als de bedragen der vergoedingen eene geleidelijke toename aanwijken: immers met het intreden van het winterseizoen en den langeren duur van den buitengewonen toestand stegen ook de behoeften. Dit vrijwel algemeene verschijnsel van trapsgewijze verhooging der vergoeding openbaarde zich ook in Den Haag. Thans geldt daar de maatstaf: voor eene vrouw f 0,90, voor eene vrouw met één kind f 1,10 en voor

elk kind meer f 0,20. Deze bedragen acht ondergeteekende toereikend om te voorzien in het noodige levensonderhoud.

Over het algemeen doet men goed eenigszins voorzichtig te zijn met het beoordeelen van klachten. Vaak vinden deze haar oorsprong hierin, dat personen uit plattelandsstreken met dienstplichtigen uit groote steden bij een zelfde leger- of landweerdeel samenkomen. Allicht wordt dan de stedeling om de hoogere uitkeering benijd, terwijl veelal wordt voorbijgezien, dat in eene groote stad vele eerste levensbehoeften, waaronder vooral de woning, zooveel grootere uitgaven vorderen. In aanmerking nemende het groote verschil in levensstandaard staan de uitkeeringen in Wijhe en Sommelsdijk slechts weinig beneden het peil der Haagsche vergoedingen. In die beide plattelandsgemeenten zijn de arbeidsloonen laag; verschillende vergoedingsbedragen zouden daar zelfs niet hooger gesteld mogen worden, omdat zij thans reeds evenveel beloopten als het verschil bedraagt tusschen hetgeen de dienstplichtige in het gezin inbracht en hetgeen hij aan het gezin naar matige berekening aan levensonderhoud kostte.

Na de circulaire van 6 November 1914 is nog uitgegaan eene aanschrijving ter bekendmaking van de tijdelijke verhooging der wettelijke vergoedingsmaxima. Deze aanschrijving bevat onder meer het volgende uit de betrekkelijke Memorie van Toelichting overgenomen gedeelte: „De bedoeling is geenszins om de aan betrekkingen van miliciens toegekende vergoedingen met 1 Januari 1915 eene algemeene verhooging te doen ondergaan, maar alleen om de vergoedingen boven het bedrag van f 1 per dag te kunnen doen stijgen in die gevallen, waarin de omstandigheden van de vergoeding genietende personen daartoe aanleiding geven.”

Van het overleg tusschen de Commissarissen der Koningin en de burgemeesters verwacht ook de ondergeteekende veel goeds. Uiteraard zal dit overleg niet kunnen leiden tot een uniform tarief voor alle gemeenten in de provincie. Hierop werd ten overvloede nog gewezen in de tot de Commissarissen gerichte uitnodiging.

Bij vermeende onrechtmatige weigering van vergoeding of van toereikende vergoeding staat het belanghebbende vrij zich tot den Minister te wenden. Geeft het bezwaarschrift daartoe voldoende aanleiding, dan wordt de zaak in onderzoek genomen en zoo noodig den burgemeester in overweging gegeven zijne beslissing te herzien. Bij de nieuwe beslissing kan, zoo de omstandigheden de billijkheid daarvan aantoonen, de toegekende vergoeding dan wel de verhoogde vergoeding zich ook uitstrekken over het geheele of over een deel van het voorafgaande tijdvak, zelfs al zou eene aanvraag voor dat tijdvak achterwege zijn gebleven.

Het samenwonen met eene vrouw zonder of wel met kinderen vormt niet een gezin in den zin der wet, zoodat wordt ingestemd met het gevoelen van hen, die in zulk een geval het toekennen van vergoeding ontoelaatbaar achten.

Bij ziekte geldt de volgende regeling. Tijdens verblijf in eene militaire ziekeninrichting gaat de vergoeding door. Hetzelfde heeft plaats, indien de dienstplichtige met ziekteverlof wordt gezonden uit overweging, dat verblijf te zijner genezing in de hand zal werken. In geval van achterblijven van verlof wegens ziekte kan de uitkeering doorgaan zoo den burgemeester eene geneeskundige verklaring wordt overgelegd, dat de dienstplichtige buiten staat wordt geacht zich naar het korps of naar eene militaire ziekeninrichting te begeven.

Nopens genot van soldij tijdens ziekte is het navolgende bepaald. Bij verpleging in eene ziekeninrichting voor Rijksrekening wordt de gewone soldij niet genoten, doch treedt daarvoor in de plaats hospitaalsoldij, bedragende voor een soldaat 4 cent. Bij verpleging in het huisgezin wordt geen soldij genoten van en met den 5den dag van afwezigheid van het korps; echter wordt in den regel gunstig beschikt op verzoeken om behoud van soldij ook na vierdaagsche afwezigheid.

Op dezerzijdsch verzoek worden thans te Leiden de uitkeering van vergoeding en de inning van belastingschuld van elkaar gescheiden gehouden. Voor eene algemeene aanschrijving in

Aanvull. en verhooging v. h. VIIIste hoofdst. der Staatsbegrooting v. h. dienstjaar 1915. (Buitengewoon krediet.)

dien zin bestaat geen voldoende aanleiding, omdat, voor zoover bekend, de aangevochten handelwijze op zich zelf staat.

Het brengen ten laste van de Oorlogsbegrooting van de kosten van steunverleening aan kleine neringdoenden zal eerst overwogen kunnen worden, wanneer de voorgenomen regeling daarvan zal zijn tot stand gekomen.

De zaak van den landweerman-onderwijzer te 's Gravenhage is nog in onderzoek, zoodat de gegevens voor het uitspreken van een oordeel hieromtrent voorschands nog ontbreken.

Ter zake van voorgeschoten vergoedingen wegens kostwinnerschap werd tot en met 12 Februari 1915 aan de gemeenten terugbetaald een bedrag van f 5 298 409,33, waarvan f 20 249,92 ten laste van den dienst van 1915. Hierbij zij echter aangegevend, dat de verzamelstaten, waarop de terugbetaling plaats heeft, zeer ongeregeld bij het Departement van Oorlog inkomen en het onderzoek van al deze bescheiden bovendien veel tijd vordert. Het totaal van de uitgekeerde vergoedingen over 1914 zal dan ook een veel hooger cijfer aanwijzen dan het zooeven genoemde. Uit de daartoe opzettelijk aan de burgemeesters gevraagde opgave is gebleken, dat de uitkeeringen over den 10-daagschen betalingstermijn van 26 November tot en met 5 December 1914 in rond cijfer hebben beloopt f 665 000. Dit als maatstaf nemende en daarbij rekening houdende met de omstandigheid dat de uitkeeringen sedert nog eenige verhooging hebben ondergaan en dat op 15 December een gedeelte der nieuwe lichte wapenen is gekomen, mag als waarschijnlijk worden aangenomen, dat het totaal cijfer over het tijdvak van 1 Augustus tot ultimo December niet meer dan *tien en een half millioen* zal bedragen, zoodat de globale schatting van drie millioen per maand, waarvan in het Voorloopig Verslag melding werd gemaakt, althans voor de eerste vijf maanden van het tijdperk van mobilisatie, te hoog is gebleken.

Clandestiene vleeschfabricage te Rotterdam.

Hetgeen den Minister omtrent deze aangelegenheid bekend is, komt vrijwel overeen met wat in de dagbladen gestaan heeft.

Brug bij Westervoort.

Het woord „ontspanning” is in de Nota niet bij vergissing gebruikt. Door geniepersoneel van de brug bij Westervoort is b.v. voetbalspel te Arnhem bijgewoond, terwijl het ook van tijd tot tijd de cantine op het fort mag bezoeken. Er bestaat geen bezwaar tegen, dat voortaan bij gedeelten de ontspanningsbijeenkomsten op het fort worden bijgewoond. Voor verdere vrijheden zal dat personeel zijne periodieke verloven dienen te gebruiken; overigens zal het zich moeten schikken in de bijzondere eischen van den dienst, welke hier in het belang der veiligheid moeten worden gevorderd. Geniesoldaten uit het fort op te leiden voor den dienst op de brug verdient om redenen, waaromtrent niet in bijzonderheden kan worden getreden, geen aanbeveling. Op andere bruggen doet zich om dezelfde redenen een overeenkomstige toestand voor.

Interneeringsdepots.

Onder de vele vraagstukken, welke in verband met de interneering moesten worden opgelost, is het verschaffen van arbeid en geestelijke inspanning aan geïnterneerden wel het moeilijkste. Het vraagstuk kon eerst ter hand genomen worden nadat in de legering der duizenden geïnterneerden, die in een tijdvak van enkele dagen op ons gebied waren gekomen, regel en orde was gebracht. Het lag voor de hand, dat zij in de eerste plaats de hun gevraagde diensten zouden kunnen bewijzen bij het bouwen van de voor hun eigen huisvesting bestemde barakken. Hunne medewerking is daarbij echter gering geweest.

In kleinere depots, waar barakkenbouw onnoodig was, werd al dadelijk door de zorgen van de commandanten der depots eene regeling van den arbeid getroffen en het aldaar verkregen succes is bevredigend geweest. Maar ook door de commandanten der grootere depots werd er onmiddellijk naar gestreefd, de

geïnterneerden onledig te houden of althans eenige afleiding te bezorgen. Bibliotheken werden opgericht, dagbladen werden verspreid, muziekinstrumenten uitgegeven, enz., maar voor eigenlijk gezegden vakarbeid was in verband met het groot aantal geïnterneerden slechts in zeer beperkte mate gelegenheid. Gaandeweg is hierin verbetering gekomen; toch is de werkverschaffing op dit oogenblik nog in het geheel of voldoende te noemen. De ondergeteekende hoopt, dat, mede met de geaardeerde hulp van het Comité tot ontwikkeling en ontspanning van geïnterneerden en met die van hunne belangstellende landgenooten, de toestand spoedig meer bevredigend zal zijn.

Hadden de geïnterneerden in het kamp van Zeist van den beginne af aan gevolg gegeven aan den hun opgedragen arbeid, dan zoude wellicht niet de lusteloosheid zijn ingetreden en de lediggang zijn ontstaan, waaruit zoo licht ongeregelde voortspruiten en welke inderdaad in dat kamp tot de bekende betreurenswaardige gebeurtenissen hebben geleid. Het komt den ondergeteekende ongewenscht voor nopens deze gebeurtenissen alsnog een openbaar onderzoek te doen instellen; hij acht zulks ook onnoodig, omdat het gehouden onderzoek zoo onbevengbaar mogelijk heeft plaats gehad en met nauwgezetheid is uitgevoerd.

Den ondergeteekende is geen tractaat bekend volgens hetwelk geïnterneerden tot werk kunnen worden gedwongen.

De verplaatsing der geïnterneerden uit de kleine depots naar de barakkenkampen was noodzakelijk, omdat de kazernes, waarin die kleine depots waren gehuisvest, voor militaire doeleinden weder beschikbaar moesten komen.

Waren de barakkenkampen gevestigd in de nabijheid van steden, dan zou wel is waar de gelegenheid gunstiger zijn geweest om de geïnterneerden bezig te houden, doch — afgescheiden van verschillende andere bezwaren — zou het dan veel moeilijker zijn geworden om te voldoen aan de voornaamste op ons te hunnen aanzien rustende internationale verplichtingen.

De huisvesting van de bewakingstroepen in het kamp bij Zeist is even goed als die van de geïnterneerden aldaar. Klachten dienaangaande zijn den ondergeteekende dan ook niet bekend. Het waschlokaal dier troepen was aanvankelijk aangesloten op eene bestaande buisleiding, welke capaciteit op enkele uren van den dag te klein bleek en die daarom door eene wijdere buis is vervangen. Sinds dien is de wateraanvoer alleszins voldoende.

Vorm van het wetsontwerp.

De ondergeteekende kan niet inzien, dat het aanhangig maken van eene supplettoire begrootingswet op een tijdstip waarop het ontwerp tot vaststelling van de oorspronkelijke begrooting nog niet tot wet verheven is, onverenigbaar zou zijn met de beginselen van ons Staatsrecht. Er mag toch wel worden aangenomen, dat de Volksvetegenwoordiging het supplettoire ontwerp niet zal goedkeuren voordat het oorspronkelijke in behandeling is genomen. Practisch is bovendien de hierbedoelde, reeds dikwijls gevolgde handelwijze, bij den niet altijd vluggen gang van onze wetgeving onvernijdelijk. Moest met de indiening van een wetsontwerp tot het aanvragen van een buitengewoon krediet, waarvan de noodzakelijkheid zich b. v. begin Januari doet gevoelen, gewacht worden tot de begrootingswet in het *Staatsblad* is verschenen, dan zou die aanvraag de Tweede Kamer stellig niet vóór Maart of zelfs April bereiken. De Regeering zou, aldus handelende, in verreweg de meeste gevallen genooddaakt zijn op de beslissing van den wetgever vooruit te loopen en daarbij het verwijt niet ontgaan, dat het wetsontwerp niet vroeg genoeg werd ingediend. En een andere vorm voor het supplettoir aanvragen van gelden op een hoofdstuk der begrooting is aan ondergeteekende niet bekend.

Verhooging bij Nota van Wijzigingen.

Zooals uit den aanhef van de Memorie van Toelichting tot dit wetsontwerp blijkt, hebben de ondergeteekenden bij de

samenstelling daarvan gemeend het buitengewoon krediet te moeten aanvragen tot het bedrag, waarmede de Regeering, in aansluiting aan de globale raming voor de Leeringwet, hoopt te kunnen voorzien in de behoeften voor de eerste drie maanden van 1915.

Nu echter de maand Februari ten einde spoedt, zonder dat het krediet nog werd toegestaan en zonder dat het te voorzien is wanneer tot demobilisatie zal kunnen worden overgegaan, is het aan ondergeteekenden wenschelijk voorgekomen het aangevraagde bedrag te verhoogen en bij de hiernevens overgelegde Nota van Wijzigingen op vijftig millioen te brengen. De Regeering ontkomt daardoor aan de noodzakelijkheid, onverwijld eene nieuwe verhoogingswet aanhangig te maken.

Artikel 4 van het wetsontwerp kan vervallen. In verband met het tot stand komen van de jongste leening zullen vermoedelijk geen andere middelen noodig zijn tot dekking van de buitengewone uitgaven, waarvoor de gelden bij dit ontwerp worden aangevraagd.

De Minister van Oorlog,

BOSBOOM.

De Minister van Financiën,

TREUB.

Beantwoording van de bij het Voorloopig Verslag behorende Nota.

Eenige opmerkingen, in de Nota bij het Voorloopig Verslag overgelegd, zijn beantwoord onder „Interneeringsdepots” in de Memorie van Antwoord; ten aanzien van de daarbij niet beantwoorde vragen diene het navolgende.

In de eerste helft van Augustus had op kleine schaal interneering plaats van militairen van Duitsche en Belgische nationaliteit. De eersten werden te Alkmaar, de laatsten in Gaasterland gehuisvest; voorbereidende maatregelen werden getroffen om aan deze interneering uitbreiding te kunnen geven in de provinciën Noordholland en Friesland, alsmede in de legerplaats bij Oldebroek.

Intusschen eischte een ander vraagstuk betreffende huisvesting onmiddellijke voorziening. De duizenden vluchtelingen, in het zuiden van Limburg aangekomen, konden daar in verband met onze eigen veiligheid niet verblijven. Door de zorg van het Departement van Oorlog werd de genoemde legerplaats alstoen tot vluchtoord ingericht, weldra gevolgd door eene overeenkomstige inrichting te Veenhuizen. Beide instellingen zijn later in beheer genomen door het Departement van Binnenlandsche Zaken, alwaar sinds dien het vluchtelingenvraagstuk — voor zooverre de Regeering daarmede bemoeienis heeft — wordt geregeld.

Nader werden daarop verschillende kazernementen aangewezen, welke voor eene eventueel noodzakelijk wordende verdere interneering zouden worden benut, terwijl voorts éene naamlijst werd opgemaakt van gepensioneerde militairen, die zich ter beschikking hadden gesteld en van wier diensten bij de interneering zou worden gebruik gemaakt.

Voorbereidingen, waaraan geldelijke gevolgen waren verboden, werden niet uitgevoerd, omdat in die dagen niet met voldoende grond kon worden aangenomen, dat die gelden werkelijk besteed zouden moeten worden.

Toen ten gevolge van den onverwacht snellen val van Antwerpen een groot aantal militairen van Belgische en Britsche

nationaliteit moesten worden geïnterneerd, werden in de eerste plaats de hierboven bedoelde kazernes in gebruik genomen; de daarin beschikbare ruimte bleek echter te gering te zijn, zoodat bij de kazernementen te Amersfoort en op het kamp-terrein te Harderwijk tentenkampen moesten worden opgericht.

In verband met het naderende ongunstige jaargetijde werd daarop onmiddellijk aangevangen met den bouw van barakkenkampen te Zeist en Harderwijk, waartoe de noodige voorbereiding had plaats gehad. Na de ontruiming van de legerplaats bij Oldebroek door de vluchtelingen werd deze legerplaats eveneens ingericht tot huisvesting van geïnterneerden, waardoor eenige der door hen betrokken kazernementen voor andere doeleinden beschikbaar kwamen.

Waren de barakkenkampen van te voren ingericht, dan zou de huisvesting der geïnterneerden met minder wrijving zijn gegaan dan het geval is geweest: de ondergeteekende heeft zich echter niet gerechtigd geacht de daartoe vereischte zeer aanzienlijke bedragen te besteden, voordat de zekerheid bestond, dat deze uitgaven niet waren te ontgaan.

Een reglement betreffende de interneering bestaat te onzent niet; wel zijn „aanwijzingen voor den commandant van een interneeringsdepot” vastgesteld, waarvan een exemplaar werd uitgereikt aan elken commandant bij het aanvaarden zijner functie.

In het aantal administratieve en andere hulpkrachten, welke ter beschikking van de commandanten der depots werden gesteld, is gaandeweg uitbreiding gekomen; aanvankelijk kon in niet voldoende mate in deze behoefte worden voorzien, omdat het onraadzaam was, voor dit doel krachten aan het gemobiliseerde leger te onttrekken.

Het ligt in het voornemen van den ondergeteekende om, zoodra het aangevraagde buitengewone krediet bij de wet zal zijn toegestaan, een Koninklijk besluit uit te lokken tot toekenning aan het Comité tot ontwikkeling en ontspanning der geïnterneerden van een subsidie van f 4000. Gedeelten der cantines zijn afgezonderd en ingericht voor lees- en schrijfzaal; ook kunnen voordrachten in die afgezonderde ruimten worden gehouden. De wijze van beheer der cantines is aan de commandanten der depots overgelaten. Evenals in het leger zijn de cantines in eigen beheer of wel verpacht, naar gelang van de plaatselijke toestanden. Eenheid in het beheer der cantines te brengen wordt door den ondergeteekende in overweging genomen.

De regeling van het ontvangen van bezoeken en het uitgaan houdt verband met de ligging en met de sterkte der depots. Zoolang de toestand in de depots nog niet geheel was geordend, kon men in deze aangelegenheid niet vrijgevig zijn. Thans is de regeling verruimd en wordt er naar gestreefd daarin zooveel mogelijk eenheid te brengen.

De verplaatsing der interneeringsdepots van Leeuwarden en Assen naar de legerplaats bij Oldebroek is geschied op 1, 2 en 3 Februari jl. Het advies van de depot-commandanten is in deze aangelegenheid niet gevraagd.

De geïnterneerde gendarmes hebben aanvankelijk dienst gedaan in vereeniging met de Nederlandsche marechaussee, Rijksveldwacht en recherche. Het is den ondergeteekende niet bekend of zij aanwijzingen gegeven hebben nopens het verkleeden van een drietal geïnterneerden op 2 December jl. Later is van de hulp van Belgische geïnterneerde gendarmes geen gebruik meer gemaakt.

De rechercheurs zijn ter beschikking gesteld van den commandant van het interneeringsdepot, die hun voor de uitoefening van hun dienst de noodige aanwijzingen heeft gegeven.

Nopens de vragen, gesteld aangaande het verloop der gebeurtenissen te Zeist, zij nog opgemerkt, dat de sommaties aan duidelijkheid niet te wenschen hebben overgelaten, dat alvorens tot vuren werd overgegaan met de meeste lankmoedigheid is opgetreden, dat geen grootere macht dan 16 man noodig is geweest om de orde te herstellen en het daadwerkelijk optreden met eene grootere macht allicht aanleiding zou hebben gegeven tot het vermeerderen van het aantal slachtoffers, dat van den commandant der bewakingstroepen, alsmede van den comman-

dant van het depot niet kan worden geveerd, dat zij bij daadwerkelijk optreden ter plaatse zijn, omdat zelfs bij benadering niet is uit te maken, wanneer tot handelen moet worden overgegaan.

Het piket is na het daadwerkelijk optreden door den luitenant uit eiger beweging naar de wacht buiten de omheining geleid, omdat de geïnterneerden in de barakken waren gevlucht en het niet noodig was het piket langer binnen de omheining te houden.

De commandant van het interneeringsdepot is de chef van alle geïnterneerden. Hij heeft voor de bewaking de beschikking over een bewakingsdetachement, welks commandant zijne aanwijzingen en bevelen in zake de bewaking heeft op te volgen. Krijgstuchtelijke chef over het bewakingsdetachement was de commandant van het interneeringsdepot niet, omdat hij als niet actief dienend officier het krijgstuchtelijk gezag niet kon uitoefenen. Sinds dien is in deze verhouding wijziging gebracht in verband met den ingevoerden staat van beleg. Alle commandanten der interneeringsdepots zijn thans in actieven dienst hersteld en hebben de bewakingsdetachementen geheel onder hunne bevelen.

(274. 6.)

NOTA VAN WIJZIGINGEN.

Artikel 1 van het wetsontwerp.

In den laatsten regel van *artikel* 183 staat: „f 30 000 000”; lees: „f 50 000 000”.

Artikel 2 van het wetsontwerp.

In den laatsten regel staat: „*dertig* millioen gulden (f 30 000 000)”; lees: „*vijftig* millioen gulden (f 50 000 000)”.

Artikel 4 van het wetsontwerp.

Vervalt.

(274. 7.)

NOTA VAN EENE SCHRIJFFOUT.

(In de Bijlagen verbeterd.)